

Där fruntimmer blev
modedockor och män
blev sprättar:

Betty Berghs skrädderi och kappmagasin i Vasa kring sekelskiftet 1900

ANNA SUNDELIN

I slutet av 1800 talet trädde lagen om näringsfrihet i kraft i Storfurstendömet Finland. I lagen bestämdes att alla medborgare, såväl män som kvinnor, fritt skulle få idka yrken och näringar. De närmaste åren därpå öppnade många kvinnor egen affär och startade andra verksamheter. Särskilt arbete med textilier var ett område där kvinnors företagande fick utrymme. Anna Sundelin skriver om Betty Bergh som grundade ett skrädderi i Vasa.

ANNONSEN

Det finns många tänkbara startpunkter för denna berättelse. En möjlighet är den 8 oktober 1881 då en annons dök upp i lokalpressen i Vasa på Finlands västkust. Överst på första sidan i *Wasa Tidning* stod det "Avertissement", och någon rad ner med lika stora bokstäver "Skrädderi-Magasin". På ett hövligt sätt informerades läsarna om att det nu fanns en ny aktör i staden, en person som sade sig göra sitt yttersta för att så omsorgsfullt som möjligt fullfölja alla beställningar. Annonsen var undertecknad **B. Bergh**.

Eller kanske hade berättelsen fått sin början redan året innan, då lagen om näringsfrihet trädde i kraft? Redan tidigare under 1800-talet hade bestämmelserna kring handel luckrats upp en del, men detta var nådastöten för de hårda regleringarna. "Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Förordning om näringarne" från år 1879 innebar otaliga nya möjligheter:

Hwarje finsk medborgare, man eller qwinna, är berättigad att, under de wilkor, som här nedan stadgas, utöfwa det eller de näringsyrken, han eller hon för godt finner. Denna rättighet omfattar såwäl handels-, fabriks- och handtwerksrörelse som ock annan till förwärf eller försörjning af sedd och med god sed förenlig rörelse eller handtering i stad och å landet,...

Ytterligare en möjlig startpunkt kunde vara 1852, det år då Vasa brann. Efter branden flyttades staden till en ny plats med en dju-

pare och bättre hamn och därigenom ökade kontakterna till andra delar av världen. I slutet av 1800-talet sjöd det återuppbyggda Vasa av nybyggaranda och entreprenörskap medan röken från både en bomullsfabrik och en ångkvarn spreds ut över Stadsfjärden. Kanske var det näringsfriheten i kombination med känslan för nya möjligheter som också lockade många kvinnor att öppna eget i staden? En av dessa var fröken **Betty Bergh**.

EN EGEN AFFÄR

Fröken Berghs hela förmåga ligger dock icke uti att göra fruntimmer till mode-dockor, hon förmår ock skapa sprättar av manfolk genom sitt skrädderi.

Citatet ovan är en beskrivning av Betty Berghs verksamhet publicerad i *Wasa Tidning* inför julen 1890. Betty Bergh, eller **Maria Elisabeth** som hon hette enligt kyrkboken, kom ursprungligen från Brahestad. Hon flyttade till Vasa strax innan hon öppnade sitt skrädderi-magasin på Sandögatan i centrum av staden hösten 1881. Vi vet endast lite om hennes bakgrund och hur hon hade lärt sig att driva ett företag. Hennes far, sjökaptenen **Jakob Bergh**, hade dött till havs 1852 då Betty var endast nio år gammal. Efter det fick familjen stöd av släktingar, av vilka en del var sysselsatta inom handel. Möjligen kan någon av dessa handelsmän ha lärt henne att sköta en egen verksamhet? Betty Bergh förblev

ogift under största delen av livet och bar därmed ensam det fulla ansvaret för sitt skrädderi. Detta var inget ovanligt för tiden, åren efter näringsfriheten öppnade många kvinnor en egen affär eller startade annan verksamhet som ett sätt att försörja sig. En stor del av dessa företag var kortvariga och avslutades vid en konkurs eller då kvinnan gifte sig, men det fanns även de som i likhet med Betty Berghs skrädderi kom att bli långvariga. Tidigare studier av bland annat **Kirsi Vainio-Korhonen** (2002) har visat att textilrelaterat arbete var en vanlig väg in i företagandet för många kvinnor. Tygproduktion, sömnad och klädtillverkning var en del av kvinnors hushållsansvar, och de sågs därför som naturligt lämpade att arbeta med tyger och kläder. Under slutet av 1800-talet var skrädderi en säsongsbetonad verksamhet, där uppdragen var som flest under våren och hösten. Av den orsaken kombinerades tillverkningen av kläder vanligen med andra aktiviteter, såsom försäljning av tyger och färdigsydda plagg. Mångsidig verksamhet inom olika branscher var enligt Vainio-Korhonen inte heller ovanligt för de kvinnor som ville försörja sig själva efter näringsfrihetens inträdande. På basen av tidningsannonser kan vi se att Betty Bergh inte enbart drev en skrädderverksamhet utan även tidvis tillhandahöll kost och logi.

NORMALPERSEDLAR

Tidningsannonsering blev allt vanligare under 1800-talet i takt med att trycktekniken blev bättre och allt fler tidningar grundades. Det vanligaste formatet för annonserna var enkla radannonser utan bilder. Betty Bergh gjorde reklam för sin verksamhet på både finska och svenska i lokalpressen men också i övriga i landet utkommande tidningar. Inledningsvis var annonserna undertecknade endast med B. Bergh, senare med hela namnet Betty utskrivet. En orsak till detta kan ha varit att hon först ville dölja det faktum att hon var kvinna. Tidigare studier har lyft fram att samtiden ofta såg lite snett på de första kvinnliga företagarna och att dessa ibland mötte fördomar. Kvinnans plats ansågs all-

mänt vara i hemmet och företagande sågs som en manlig syssla.

Det rika och varierande annonsmaterialet ger en bra insyn i det utbud av varor som Betty Bergh erbjöd sina kunder. Efter att skrädderiet öppnats annonserade hon främst om Normalpersedlar av olika slag, det vill säga plagg som hörde till den så kallade Jägaruniformen. Dessa yllekläder vann stor popularitet i Europa under 1880-talet, som en följd av att den tyske professorn och naturalisten **Gustaf Jaeger** gett ut sitt verk *Die Normalkleidung als Gesundheitsschutz* (1881). Enligt Jaegers filosofi var ylle närmast kroppen det enda rätta för en god hälsa och ett gott humör. Han vände sig därmed emot naturfibrer såsom bomull och silke, tygkvaliteter som hade vunnit allt större popularitet i Finland från och med 1700-talet. De yllekläder som Betty Bergh sålde kom från en annan kvinnlig företagare, **Aina Ekberg**, med affär i centrum av Helsingfors. Ekberg hade ensamrätt till försäljning och distribuering av Normalpersedlar i Finland och hon arbetade även i övrigt aktivt för att sprida information om klädregimen och dess hälsofördelar.

ETT BREDDAT UTBUD

I Betty Berghs "Nya Skrädderi". Via Hangö inkommet stort urval! Öfver 100 olika sorter Tricoter och Kläden. Utlovan- de elegant och omsorgsfullt arbete till moderata priser, innesluter jag mig i mina stående kunders och en ärad allmänhets välvilliga åtanke. Omgång förfärdigas vid behov inom ett dygn hos Betty Bergh.

Då hajpen med Normalpersedlarna avklingat och Berghs kontakter ökat i antal, breddades hennes utbud kraftigt. Enligt den ovan citerade annonsen, publicerad i *Vasa-bladet* sommaren 1885, hade hon över 100 olika slags tyger till salu. Senare tidningsannonser visar på en bred förekomst av varor för kunder i olika åldrar. Bergh annonserade bland annat om överrockar och vattentäta regnkappor för herrar, sammetsmössor och

andra plagg för skolelever samt kappor, mufar, kragar och hattar för damer. Varorna hade ett varierat ursprung. En del var av inhemsk tillverkning, men mycket kom också från Sverige, Frankrike, England, Tyskland, Österrike, Polen, Ryssland och USA. Samtidigt tog skradderiet kontinuerligt emot beställningar av olika slags kläder och kom med tiden att bli berömt för sin tillverkning av militäruniformer. Baserat på annonserna kan man också se att en liten del av Berghs verksamhet omfattade förmedling av begagnade kläder.

DE OSYNLIGA?

Med några undantag lyser de kvinnliga företagarna med sin frånvaro i den tidigare forskningen om tiden kring sekelskiftet 1900. Orsakerna till detta är många, inte minst att det ofta är svårt att få syn på kvinnorna i källorna. Kvinnornas verksamhet var vanligen småskalig och dokumenterades därmed inte, eller så sågs den som en del av makens eller annan förmyndares gebit. På senare tid har dock intresset för det kvinn-

liga företaget väckts och nya studier är nu på gång. I dessa betonas ofta det mångsidiga konsumtionslandskapet som rådde i Finland i slutet av 1800-talet samt den roll som de kvinnliga företagarna hade för utvecklingen. Inte minst genom att, som i fallet med Betty Bergh, tillhandahålla ett brett utbud av kläder och andra textilier.

Anna Sundelin är docent i konsumtionshistoria vid Åbo Akademi och vikarierar för tillfället som universitetslektor. Hennes pågående forskning behandlar företagsamma kvinnor i Finland kring sekelskiftet 1900.

VIDARE LÄSNING

Vainio-Korhonen, Kirsi (2002).
*Ruokaa, vaatteita hoivaa: naiset ja
yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä
1700-luvulta nykypäivään*, SKS.